د پښتو نوې املا او لنډ ګرامر

Pashto new Orthography and short Grammar

ليک : ډاکټر ديدار يوسفزے

معاون : ډاکټر مراد جمال

Download from:aghalibrary.com

خپروونکي

پښتون کونسل کنيډا

Pashtun Council Canada

پښتو ادبي جرګه کالاکلے سوات

د پښـــــتو ژبې الفبې

د پښتو په الـفبې کښې څلور څلوېښت توري دي ـ چې ترتیب ئې څهٔ په دې ډول دے

ا ب پ ت ټ ث ج ځ چ څ ح خ د ډ ذ ر ړ ز ژ ږ س ش ښ ص ض ط ظ ع غ ف ق ک
ګ ل م ن ڼ و ه ي ې ی ئ ے

په دې ټولو تورو کښې صرف دغه لاندیني یولس توري د پښتو خپل توري دي
ټ ـ ځ ـ څ ـ ډ ـ ړ ـ ږ ـ ښ ـ ګ ـ ڼ ـ ئ ـ ې

لس پکښې د عربی دي
ث ح ذ ص ض ط ظ ع ف ق

د پښـــــتو مخصوص توري او املا

د (ټ ـ ډ ـ ړ ـ ګ) اوازونه په نورو ژبو کښې شته، صرف د لیک په لحاظ مخصوص
دي ـ اؤ د پاتې مخصوصو تورو استعمال په لاندیني ډول دے ـ

ځ :

اول : هغه لفظونه چې د پښتو خپل دی ـ یعني د نورو ژبو نه نهٔ دي راغلي ـ هلته کهٔ د "
ز" اواز راځي ـ نو هغه به په " ځ " سره لیکلے کیږي ـ لکه ځیرک، ځلان، ځوان،
ښځه، ورځ، وریځ او داسې نور ـ خو لږه استثنا پکښې شته لکه (زهٔ ـ زما ـ زمونږ)

دویم : هغه ټکي چې جنوبي پښتونخوا واله ئې په "ج" اد کوي او مونږ ئې د "ز" په اواز
هغه به هم په "ځ" لیکو ـ لکه جوان ـ ځوان، جیګر ـ ځیګر، جنګل ـ ځنګل

دریم : ځنې هغه د نورو ژبو لفظونه چې په " ج" لیکلے کیږي نو هغه به هم مونږ په "
ځ " لیکو لکه
جان ـ ځان ، جاندار ـ ځاندار، جولی ـ ځولۍ ، جانور ـ ځناور او داسې نور

Download from:aghalibrary.com

څ :

هغه اوازونه چې زمونږ سره په " س" ادا کيږي ـ او د جنوبي پښتونخوا ډېر پښتانهٔ بالخصوص مروت يې په "چ" سره ادا کوي - هغه به مونږ په "څ" سره ليکو ـ لکه چمچې۔ څمڅې، چادر ـ څادر، چپر۔ څپر، چپلی ـ څپلی او داسې نور

ږ :

هغه اوازونه چې زمونږ سره په " ګ" ادا کيږي ـ او په جنوبي پښتونخوا کښې په " ژ " سره ادا کيږي - هغه به مونږ په " ږ " سره ليکو ـ لکه غوژ ـ غوږ، لېژل ـ لېږل، مونژ ـ مونږ، لژ ـ لږ، کوژ۔ کوږ، ژيره ـ ږيره او نور

ښ :

د مخرج په لحاظ ئې اواز د خ او ه تر مېنځه دے - اسانه پيژندنه ئې دا ده ـ چې کوم اواز جنوبي پښتونخوا واله په " ش" سره ادا کوي ـ او مونږ ئې په " خ" سره ادا کوو ـ هغه به په "ښ" سره ليکو ـ لکه: شاغلے ـ ښاغلے، پېشور ـ پېښور، لشکر۔ لښکر، شاخ ـ ښاخ ، ماشام ـ ماښام، شه ـ ښه، شامار ـ ښامار او داسې نور

ڼ :

دا هم د پښتو مخصوص تورے دے ـ دا د لفظ په مېنځ کښې يا په اخيره کښې هله استعماليږي ـ چې د "ن" او د "ړ" اواز ترې يو ځائې مقصود وی ـ لکه کوڼ، کڼاوه، پڼې او نور ـ

د دې نه علاوه اکثر ليکوالان د " ه " او د " هٔ " په استعمال کښې هم د کشالې سره مخ وي ـ

سخته "ه" :

اول: د دې استعمال زياتره د مونث لفظونو په اخير کښې کيږي ـ لاره، کوڅه، لمبه، خفه

دويم: چې کله د مذکر نه مونث جوړوو ـ لکه د تور نه توره ، د بد نه بده وغيره

د دې نه علاوه چې کوم مذکر اسمونه په اخيره کښې زوَر لري ـ هغه به هم په دې ه ليکو۔ لکه د مراد نه مراده ، ديدار نه ديداره او نور

Download from:aghalibrary.com

نرمه " ۀ " : چې د پاسه "ء" لري ـ د دې استعمال د مذکر لفظونو په اخیر کښې کیږي ـ لکه زړۀ، نیکۀ، مازغۀ او نور

د جمع مذکر په اخیر کښې هم د دې استعمال کیږي ـ لکه تلۀ، خواږۀ ـ تراخۀ ـ
د دې نه علاوه " اوبۀ " جمع مونث اواز دے ـ خو استثنا لرى او د خپل اواز تر مخه پۀ نرمه ه لیکلے کیږي ـ

معروف واو :

چې کله د واو پۀ اواز زور وي ـ د پېژندنې له پاره به د جملې پۀ مېنځ او اخیره کښې پۀ مخکښې توري پېښ لګوو ـ خصوصا چې کله دغه اواز د مجهول واو پۀ شکل هم موجود وي ـ لکه لُور، سُور، نُور او یا بالُو، سالُو، شــلتالُو وغېره

مجهول واو :

چې کله د واو پۀ اواز زورنۀ وي ـ لکه کور، شور، مور او یا شادو، زانګو وغېره

معدول واو :

هغه واو چې اواز نۀ لري ـ خو پۀ لیک کښې وي ـ لکه خواه مخواه، تنخواه وغېره

د ي ګانو ترتیب څۀ پۀ دې ډول دے ـ
ي، ې ، ى، ئ، ے

ي :

اوله غونډه "ي" یا یائې معروف، معروفه ورته څکه وائي ـ چې دا پۀ نورو ژبو کښې هم شته ـ دا د لفظ پۀ شروع، مېنځ اؤ پۀ اخیره کښې لیکلے کیږي ـ پۀ مېنځ کښې چې پۀ اواز ئې زور وي ـ لکه تقدیر، تصویر، زنځیر وغېره ـ د لفظ پۀ اخیر کښې د جمع مذکر له پاره لکه مېړي، لرګي، منګي وغېره ـ د واحد غائب له پاره د جملې پۀ اخر کښې لکه وړي، کوي، ځي، راځي، ورځي اوداسې نور ـ د دې نه علاوه ئې د نسبت جوړولو له پاره هم استعمالوو ـ لکه د ادب نه ادبي ، د شر نه شري اوداسې نور ـ

Download from:aghalibrary.com

ې :

دوېمه یائې مخصوصه "ې" د پښتو مخصوصه ې ده ـ چې په نورو ژبو کښې نشته ـ ځکه ورته مخصوصه وائي ـ صرف د لفظ په مېنځ یا اخیره کښې لیکلے کیږي ـ د دې استعمال هله کیږي ـ چې په ې زور نۀ وی ـ په مخکښې توري زېرکے (ِ) وي ـ او اواز ئې د غونډې او اوږدې ې په مینځ کښې وي ـ لکه سپږ، تپږ، هېږ اوداسې نور ـ په اخیر کښې لکه جرګې، تودې، نغمې ـ

د دې نه علاوه چې د کوم مفرد اخر کښې ه وي ـ جمع به ئې په یائې مخصوصه وي ـ لکه ډیوه ، ډیوې – لمبه ، لمبې – تغمه ، تغمې اوداسې نور

ى :

دریمه یائې تانیث "ى" یا مونث ې ده ـ چې د لکی ې ورته هم وئیلے کیږي ـ دا ې صرف د لفظ په اخیره کښې لیکلے کیږی ـ استعمال ئې د هغې مؤنث اسم په اخیر کښې وي ـ چې واحد او جمع ېئ یو شان وي ـ لکه لکی، سپوږمی، کټوی، کرسی او نور –

ئ :

ځلورمه ې امریه ، حکمیه یا د فعل ې ده ـ چې له پاسه پرې "ء " وی "ئ" ـ دې ته یائې فعلي هم وئیلے کیږي ـ چې کار کول ترې مراد وي ـ لکه ځئ، راځئ، خورئ ـ د دې او د یائې تانیث اواز یو شان وي-

ے :

پینځمه ې یائې مجهول "ے" یا اوږده ې ده ـ دا صرف د لفظ په اخیر کښې لیکلے کیږي ـ او په مخکښې توري زورکے (َ) وي ـ زیاتره د مذکر او واحد له پاره استعمالیږي ـ لکه زلمے ، تندے، ازغے او نور ـ

یو څو وضاحتونه

مد په پښتو کښې نشته ـ آدم ، آم او آمین به ادم ، ام او امین لیکو ـ او داسې نور

هغه کلمې چې د فارسی او عربی ژبو نه راغلې دي ـ او خپلې معنې ئې برقرار ساتلې دي ـ هغه به هم هغسې لیکلے کیږی ـ لکه قرآن، قمیص وغیره

د نورو ژبو هغه کلمې چې پښتو خپلې کړې دي ـ او شکل یا معنې ئې بدلې شوې دي ـ هغه به په پښتو رسم الخط کښې لیکلے کیږي ـ

Download from:aghalibrary.com

د پښـــتو تنقیطي علامتونه

د لیک نخښي یا تنقیط
پۀ یو لیک کښي دا هغه علامتونه دي ـ چې د جملو د یو بل سره نسبت پېدا کوي ـ د یو ځائي کولو یا د جدا کولو له پاره د دې صحي اؤ په ځائې استعمال ډېر زیات ضروري دے ـ

خط کښ یا ډېش (ـ) :
د جملي په اخیر کښي استعمالیږي ـ چرته چي یوه خبره مکمله شي ـ لکه زۀ پرون پۀ څۀ کار پسې مینګورې له تلے وم ـ

چپه واو (،) یا ویر ګول
دا یوه لنډه وقفه ښائي، مونږ ورته سکته یا فاصله هم وئیلے شو ـ د دې علامت د استعمال ځایونه دا دي

الف : پۀ یوه جمله کښي اسمونه، فعلونه، صفتونه یا نور ترکیبونه د یو بل نه جدا کولو له پاره لکه تلل، راتلل، ښکلي، خوړل وغېره

ب : د هغي کلمو نه وروستو چي ځان خلکو ته متوجه کوي لکه : ملګرو، سبا به کالاج ته ځو ـ

ج : د عاطفه واو پۀ ځائي لکه : ځلان، ناموس ، ادم او مونږ ټول پښتو لیکو ـ

کامه (،) :
دا علامت د یوې جملي د یو شان برخو پۀ مېنځ کښي د یوې لنډې وقفي له پاره استعمالیږي ـ چي خبره لا ختمه نۀ وي ـ خو د دې بې ځایه استعمال د جملي معنا یکسر بدلولے شي لکه: څه مۀ، ودرېږه (دلته مطلب ودرېده دی) که دا کامه د مۀ نه مخکښې ولګي ـ نو معنا به ئې یکسر بدله شی لکه څه، مۀ ودرېږه ـ

دوه ټکی :
دا په جمله کښې د تشریح له پاره راځي لکه د پاکستان څلور صوبې دي: سند، پښتونخواه، بلوچستان او پنجاب

Download from:aghalibrary.com

سواليه يا استفهاميه ؟

دا علامت د هغې جملې په اخير کښې راځي ـ چې څۀ پوښتنه لري ـ لکه: تاسو چرته ځئ؟

ندائيه يا د تعجب علامت (!) :

دا علامت د هغې جملو په اخير کښې راځي چې خوشحالي، خفګان، تعجب، تحسين، درد يا دهشت لرى لکه: آفرين ! ډير ښه ! اوه! واه! او نور

دوه قوسه ( ) :

دا د جملې په مېنځ کښې د وضاحت يا تشريح له پاره راځي ـ خو د دې نه بغير د جملې په جوړښت څۀ اثر نۀ پرېوځي ـ
لکه: جمال (د کمال پلار) زما د ورور ملګرے دے ـ

دوه غبرګ قوسونه يا مميزه " " :

پۀ جمله کښې د چا د حوالې له پاره چې هم د ويونکى پۀ ټکو کښې نقل کړے شوي وي ـ يا د پوهانو اقوال او نور لکه : بابا وې ـ چې " زۀ درشم نو هله به ځو"

درې ټکي (...) :

دې ته د انصراف علامت هم وائي ـ دا د يو موضوع پرېکړې يا نيمګړتيا طرف ته اشاره کوى ـ
لکه ډېر دې قار کړے يم خو...... څۀ نۀ شم وئيلے نو

تفريقيه علامت [ ] :

کله چې د يو وضاحتي ټکو پۀ مينځ کښې بل وضاحتي يا تشريحي ټکي راوړے شي ـ يا کوم وخت چې د معترضه جملې په مينځ کښې بله معترضه جمله يا کلمه راوړے شي نو هغه ددې علامې په مينځ کښې ليکلے کيږي لکه " امير حمزه خان شينواري (خداې [ج] دې وبخښي) د پښتو غزل بابا وۀ "ـ

Download from:aghalibrary.com

د قاعــدې لنډه پیژندګلو

اسم یا نوم :Noun

اسم هغه کلمه ده چې د یو څیز، انسان، حیوان یا د ځاې نوم وي ـ د دې دوه قسمونه دي ـ

الف - عام اسم (Common Noun)

هغه اسم ته وائي چي هغه نوم د هرجنس له پاره عام وي لکه ګلاب، کتاب، سړے، ښځه

ب - خاص اسم (Proper Noun)

هغه اسم ته ویلے شي ـ چې هغه د یو جنس له پاره خاص وي ـ لکه غني، حمزه ، پښتونخوا، پښتو

اسم د حالت له مخې فاعل وی یا مفعول

فاعل (Subject)

هغه څوک یا څیز چي یو کار کوي لکه کالو خان پښتو لیکي ـ په دې کښې کالو خان فاعل دے ـ

مفعول (Object)

هغه څوک چې فاعل پرې کار کوی لکه بابا ځلان ته اووې ـ په دې کښې ځلان مفعول دے

اسم د جنس له مخې درې قسمه دے:
مونث (ښځه) لکه جینی، سپوږمی
مذکر (نر) لکه تندے ، سړے
مستوی جنس: چي د نر اؤ ښځې دواړو له پاره راځي لکه مچ، ماشے، میږے او نور

ضمیر (Pronoun)

هغه کلمه چې د اسم یا نوم په ځائې راځي لکه زۀ، مونږ ـ دا، دوی ـ ستا، ستاسو او نور

ضمیر درې حالتونه لری:

ویونکے، متکلم (First Person)

هغه څوک چې خبرې کوي لکه زۀ پښتو لیکم ـ په دې کښې (زۀ) متکلم دے

Download from:aghalibrary.com

اورېدونکے، مخاطب (Second Person)
مخاطب هغه څوک دے یا دي چې متکلم ورته خبرې کوي لکه تهٔ کور ته ځه ـ دلته (تهٔ) مخاطب دے

غایب (Third Person)
غایب هغه څوک دي ـ چې متکلم د مخاطب سره د هغهٔ په باره کښې خبرې کوي لکه هغهٔ کور ته ځي ـ په دې کښې (هغهٔ) غایب دے

متکلم، مخاطب او غایب واحد او جمع لري:

متکلم مفرد: زهٔ، ما
متکلم جمع: مونږ

مخاطب مفرد: تهٔ، تا، دے، دا، دغه
مخاطب جمع: تاسو، دوي

غایب مفرد: هغه
غایب جمع: هغوي

فعل (Verb)
فعل هغه کلمه ده چې د یو کار کول ښکاره کوي ـ لکه ورم، خورم ، لیکم، راوړئ، ګوري، ژاړي او نور

قسمونه ئې څه په دا ډول دي:

متعدی فعل (Transitive Verb)
هغه فعل ته وئیلےکیږي ـ چې فاعل او مفعول دواړه لري لکه نادر ډوډۍ اوخوړه ـ په دې جمله کښې (نادر) فاعل،(ډوډۍ) مفعول او (اوخوړه) متعدي فعل دے ـ چې د خوړل د مصدر نه جوړ شوے دے ـ

لازمی فعل (Intransitive verb)
هغه فعل ته وئیلےکیږي ـ چې مفعول لري او په جمله کښې ئې فاعل ښکاره کولو ته ضرورت نهٔ وي ـ لکه قلم مات شهٔ ـ دلته (قلم) مفعول دے او مات شهٔ لازمي فعل دے ـ ماتېدل فعل یو فاعل لري خو دلته په جمله کښې نهٔ دے راغلے ـ

حکمیه، امر (Imperitive)

دا فعل د یو کار کولو حکم یا امر کوي لکه کور ته ځه، کتاب ولوله، سبزي راوړه او نور

قېد (Adverb)

دا هغه کلمه ده چې په فعل، صفت او یا بل قېد باندې اثر انداز شي ـ یا پرې تاثر پیدا کړي ـ لکه
نغمه په خندا راغله ـ
په دې جمله کښې (په خندا) قېد دے ـ ځکه چې د راغله په فعل ئې اثر کړے دے
سوات ډېر زیات ښکلے دے ـ
په دې جمله کښې (ډېر) قېد دے ـ ځکه چې د (زیات) په صفت ئې نور اثر کړے دے ـ
د وصال شپه ډېره زر تېره شوه ـ
په دې جمله کښې (ډېره) قېد دے ـ ځکه چې د (زر) په قېد ئې اثر کړے دے ـ چې هغه په خپله د (تېره شوه) د فعل د پاره قېد دے ـ

صفت (Adjective)

صفت هغه کلمه ده چې د اسم وضاحت کوي - لکه درون پښتون، ستر خوشحال، ښکلے سوات او نور
دلته درون، ستر او ښکلے صفتونه دي ـ چې د اسم وضاحت کوي ـ

مصدر (Infinitive)

مصدر هغه کلمه ده چې د هغې نه د فعل مختلف حالتونه جوړیږي ـ او د مصدر په اخر کښې (ل) وي لکه د خوراک نه خوړل، وېنا نه وئیل، د لیک نه لیکل، د کاته نه کتل او نور

دغسې د مصدر نه د فعل نور حالتونه جوړیږی لکه: وېنا
حال ـ مطلقه ماضي ـ قریبه ماضي ـ بعیده ماضي ـ راتلونکې
وایم ـ اوویل مې ـ وئیلي مې دي ـ وئیلي مې وو ـ وایم به او داسې نور ـ

د وصل توري (Conjugation)

دا هغه توري دي ـ چې دوه اسمونه یا دوه جملې یو ځائې کوي ـ لکه
او، چې، لکه چې، هر څومره چې، خو، یا، که، که څۀ هم، د وصل توري دي
د مثال په توګه اسلام او پښتو یو دي
تا وې چې زۀ به سبا درشم
ما انتظار کوۀ خو تۀ رانغلې
که څۀ هم تۀ کور نۀ وې خو زۀ دراغلم
او داسي نور

د ربط توري (Preposition)

د ربط توري د اسم یا ضمیر سره یو ځاې راځي او د اسم یا ضمیر رابطه د فعل سره
ښائي لکه
الله ته هېڅ ګران نۀ دي
ما په پښتو کښې لیکل وکړۀ
په دې جملو کښې (ته، په) د ربط توري دي ـ
او نور لکه: له، سره، څخه، پورې، باندې، کښې وغېره

حـــوالې :

د پښتو لیک دود: پروفېسر ډاکټر نصرالله جان وزیر

پښتو ګرامر: صدیق الله رشتین

لیکوالې املا او انشا: ګل پاچا الفت